

گردشگری از دیدگاه قرآن و روایات

محسن سقائی^۱

مهدی آبدار اصفهانی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۱۲/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۵/۷

چکیده:

دین مبین اسلام سیاحت و گردشگری را مورد تشویق و ترغیب قرار داده و معتقد است هر فضایی که بستر مهاجرت سیاحان با رعایت اصول اخلاقی و قراردادهای بین المللی شود. تمدن و مذهب در آن منطقه محقق شده و محیط آماده رشد و تعالی می‌گردد. براین اساس آیات متعددی در خصوص گردشگری مطرح گردیده است که به تحقیق و تدبر در آیات قرآن کریم نیاز دارد. هدف از انجام این پژوهش بررسی گردشگری از دیدگاه قرآن است. جهت انجام پژوهش و گردآوری اطلاعات با استفاده از روش اسنادی به مطالعه آیات و سوره های قرآن پرداخته و مطالب مرتبط با گردشگری استخراج و با استفاده از آمار توصیفی و با کاربرد نرم افزار Spss تحلیلی آماری مناسب انجام شده است. و نتایج مشخص می‌کند که در قرآن کریم ۱۴ آیه در ارتباط با گردشگری وجود دارد که ۱۱ آیه در مکه و ۳ آیه در مدینه نازل شده است. همچنین ۷ آیه به طور مستقیم امر به گردشگری نموده است و ۷ آیه توصیه غیر مستقیم نموده است و بیشترین تاکید قرآن در انجام سیاحت و گردشگری مشاهده سرانجام تکذیب کنندگان حقایق است.

کلمات کلیدی: قرآن کریم، گردشگری، تفسیر آیات، سیر روی زمین، روایات

^۱ استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور Email: mohsensaghaei@yahoo.com

^۲ مربی گروه الهیات، دانشگاه پیام نور Email: abda@yahoo.com

۱- مقدمه (بیان مساله):

در فرهنگ اسلام سیاحت به عنوان سیر آفاق در برابر سیر انفس مورد توجه قرار گرفته است. اسلام به انسان و نیازهای او نگاه ویژه دارد و آنچه به واقع زندگی را لذت بخش و آسان می‌کند و در جسم و روح انسان موثر است به رسمیت می‌شناسد. در آیات بسیاری بر سیر و سفر تاکید دارد و به انسان توصیه می‌کند که به مسافرت بپردازد. به عنوان مثال می‌فرماید: (قل سیروا فی الارض فسیروا فی الارض....).

با تامل بر آیات راهگشای قرآن به روشنی در می‌یابیم که با سفر کردن می‌توان به آفاق و انفس را مطالعه کرد علم و تجربه اندوخت و نیز از طریق مردم شناسی و طبیعت شناسی می‌توان مبانی اسلامی را تقویت نمود

علمای اسلامی تا کنون تفاسیر ارزنده‌ای را از دیدگاه قرآن و سنت پیرامون آداب سیر و سفر، فواید واحکام سفر و گردشگری و حدود مشروعیت آن ارائه کرده‌اند، شاید در این زمینه هیچ گونه ابهامی وجود نداشته باشد. اما نقد و بررسی این تفاسیر و کاربردی نمودن آن در جامعه برای انجام سفر های مجاز با بینشی روشن و آگاهی همه جانبه نسبت به اهمیت مساله امری ضروری است که باید انجام شود.

۲- سوالات تحقیق:

- ۱- چند آیه در قرآن کریم در ضرورت سیر و سفر مطرح شده است؟
- ۲- کلماتی که در قرآن کریم معادل با سیر و سفر هستند کدامند؟
- ۳- بیشترین هدف قرآن کریم از توصیه به گردشگری چیست؟

۳- اهمیت و ضرورت تحقیق :

حل بسیاری از مجهولات کنونی در علوم مختلف به گذر زمان و تکامل علوم بشری نیاز دارد. علوم بشری نسبت به گذشته کامل و نسبت به آینده ناقص است. در قرآن کریم مطرح شده است و احتیاج به تدبر در آیات مربوطه و تفسیر آنها دارد. از این رو پی بردن به مسائل و پاسخ دهی به سوالات و مجهولات بشر که علوم امروزی قادر به پاسخ دهی به آنها نیست با تحقیق و بررسی آیات قرآن می‌تواند گره گشای معماهای انسان امروزی باشد تا در هر مسیری راهنمایی شود.

۴- اهداف تحقیق :

اصولا هدف هر تحقیق علمی شناخت واقعیت هاست. باتوجه به موضوع تحقیق پاسخ گویی به سوالات زیر از اهداف این محققین است.

- ۱- علل توجه در قرآن کریم به امر گردشگری توجه شده است؟

۲- آیا آیات مطرح شده در قرآن کریم درخصوص گردشگری با صنعت گردشگری امروز مطابقت دارد؟

۳- از نظر قرآن کریم فواید سفر چیست؟

۵- روش تحقیق :

برای جمع آوری اطلاعات در تحقیق حاضر از روش اسنادی استفاده شده است. ابتدا با بررسی سوره‌های قرآن کریم، آیات مرتبط با گردشگری استخراج و سپس اطلاعات به داده‌های عینی و کمی تبدیل و از طریق نرم افزار Spss تحلیل های آماری متناسب با آنها صورت پذیرفته است.

۶- پیشینه‌ی تحقیق:

مطالعات انجام شده در خصوص گردشگری در دو حوزه‌ی مطالعه براساس منابع داخلی و مطالعات بر اساس منابع خارجی، قابل بررسی است
مطالعات انجام شده براساس منابع داخلی:

کیاشمشکی (۱۳۸۷) در کتابی تحت عنوان: "جهان شناسی در قرآن" پیرامون شناخت جهان و پدیده‌های آن از منظر قرآن کریم پرداخته است. مولف در بخش سوم کتاب به بخشها و اجزای جهان از جمله آسمان و زمین و تعداد آسمانها و زمین و عالم پس از طبیعت جمله عرش و کرسی، لوح و قلم و ساکنان آن عالم اشاره کرده است.

روحانی (۱۳۸۷) در کتابی با عنوان: "اعجاز قرآن در عصر فضا و تکنولوژی"، در زمینه چگونگی آفرینش آسمان‌های بدون ستون، کروی بودن زمین، حرکت خورشید، قانون جاذبه، طبقات زمین، شکل گیری ابرها و شفا بخشی عسل مباحثی را مطرح می کند
رستمی (۱۳۸۶) در کتابی با عنوان: "قرآن و شگفتی‌های جهان طبیعت" به آیات مربوط به مباحث جهان شناسی پرداخته است همچنین آیات مربوط به آفرینش طبیعت و موجودات مختلف را مورد تجزیه و تحلیل قرآنی قرار داده است.

حیدری (۱۳۹۲) در کتاب "مبانی برنامه‌ریزی صنعت گردشگری"، مدیریت و بازاریابی در صنعت گردشگری را مورد بررسی قرار داده است و به این نتیجه رسیده است که توسعه‌ی موزون و هماهنگ صنعت گردشگری به دومقوله‌ی برنامه‌ریزی و مدیریت مستمر نیاز دارد. همچنین ضرورت و اهمیت بازاریابی گردشگری به اندازه‌ای است که در حوزه‌ی گردشگری از آن به عنوان رکن اصلی توسعه‌ی گردشگری یاد می‌کنند.

رهنمایی (۱۳۹۲) در کتاب "اوقات فراغت و گردشگری" سعی نموده است رابطه‌ی علمی بین گردشگری و گذران اوقات فراغت را بررسی نماید به نظر ایشان گردشگری امروزی در شکل انبوه، یکی از اشکال گذران اوقات فراغت است.

دریایی (۱۳۸۹) در کتاب "سیاحت و گردشگری" در فرآیند تمدن و قرآن به بررسی ریشه‌های گردشگری در قرآن و تمدن اسلامی پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که سنگ زیربنای تمدن اسلامی را همین سیاحت و گردشگری شکل بخشیده است.

مطالعات انجام شده براساس منابع خارجی::

میسون (۲۰۱۲) در کتاب "گردشگری، اثرات، برنامه‌ریزی و مدیریت"، اثرات گردشگری را از دیدگاه اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و مدیریتی مورد بررسی قرار داده است و به این نتیجه رسیده است که محیط منبع اصلی گردشگری است و هرگونه آسیب وارده به محیط ممکن است باعث کاهش تعداد گردشگران شود.

سینها (۲۰۱۲) در کتاب "گردشگری جهانی، گردشگری و طبیعت گردی پایدار" در خصوص ضوابط اخلاقی گردشگری پایدار و محیط زیست و طبیعت گردی تحقیق نموده است و به این نتیجه رسیده است که گردشگری در تفاهم ملتها، توسعه پایدار، حفظ میراث و رضایت فردی تاثیر گذار است.

گانروزچی (۲۰۱۲) در کتاب "شناخت صنعت گردشگری" به تاثیرات اقتصادی، زیست محیطی و بازاریابی گردشگری پرداخته است.

عبداله محمد (۱۳۸۸) در کتابی با عنوان: "الاعجاز العلمی و التاریخی فی القرآن"، ابتدا به وسعت هستی، حرکت منظومه شمسی، گردش شب و روز، پیدایش هستی، رعد و برق، ابر و... می‌پردازد و سپس به پیشگویی قرآن از آینده تاریخ و فساد قوم یهود در زمین و جنگ های جهانی اول و دوم اشاره می‌کند.

مروان وحید شعبان (۱۳۸۶) در کتابی با عنوان "الاعجاز القرآنی فی ضوء الاكتشاف العلمی الحدیث" ابتدا به بحث درباره‌ی معنای معجزه و فرق معجزه پیامبر (ص) با سایر پیامبران الهی می‌پردازد و سپس به مراحل تحدی و مبارزه طلبی قرآن اشاره می‌نماید.

۲- دیدگاهها و مبانی نظری:

"سیر" از دیدگاه قرآن عاملی برای بعثت انبیاء، پرستش خدای یکتا و اجتناب از طاغوت است. بررسی راه هدایت یافتگان و گمراهان و چگونگی عاقبت کسانی که آیات الهی را تکذیب کردند از طریق سیر انجام می‌شود.

قرآن از جهاتی چند به مساله گردشگری توجه دارد. در نگرشی قرآن گردش و سیاحت به عنوان امری پسندیده و یکی از نعمتهای بزرگ محسوب می‌شود. چنانچه در وصف قوم سبا زمانی که سخن از رفاه و آبادانی و شهرنشینی به میان می‌آورد به مساله به نام کوچ ایشان و امکان سیر و سفر اشاره می‌کند. در بخشی دیگر از وضعیت قوم سبا، بیان می‌دارد که آنان به جهت ناسپاسی از سیر و سیاحت آسان همواره با امنیت و آرامش محروم شدند و میان سیر و سیاحت ایشان فاصله‌ای بس طولانی افتاد و آن آسایش و آرامش و امنیت راه ها و سفرها از آنان سلب گردید.

نصیریان (۱۳۹۲) در فصلی از کتاب "آداب معاشرت و الگوهای رفتاری در صنعت گردشگری"، گردشگری را از دیدگاه مذهبی بررسی نموده است و به بحث پیرامون سیروسایاحت در میان مسلمانان و تاثیر از آموزه‌های قرآن مجید و تدبیر در آیات و نشانه‌های الهی پرداخته و به این نتیجه رسیده است که هدف قرآن از توصیه به گردشگری تدبیر در آیات و نشانه‌های الهی است.

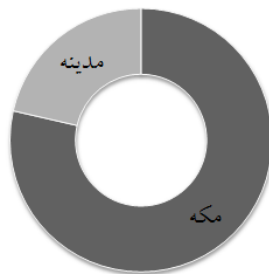
پاپلی و سقائی (۱۳۹۱) در فصلی از کتاب "گردشگری (ماهیت و مفاهیم)" گردشگری را از نظر شرعی مورد بررسی قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که قوانین و ضوابط شرعی نقش اساسی در اقتصاد و فرهنگ گردشگری دارد و در اسلام مجموعه‌ای از وظایف و مسائل اخلاقی برای مسافر تعیین و تعریف شده است که رعایت آنها از نظر شرعی لازم است.

یاوری، حسین‌زاده و رضایی (۱۳۹۰) در فصلی از کتاب "صنعت جهانگردی و گردشگری" سیر و سفر از دیدگاه قرآن و بزرگان دین اسلام را بررسی و به تقسیم‌بندی آیات قرآن در بخش گردشگری پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که قرآن توصیه نموده است با دقت به آیات قرآن و اوامر الهی در جهت توسعه‌ی سیر و سفر گام بردارید.

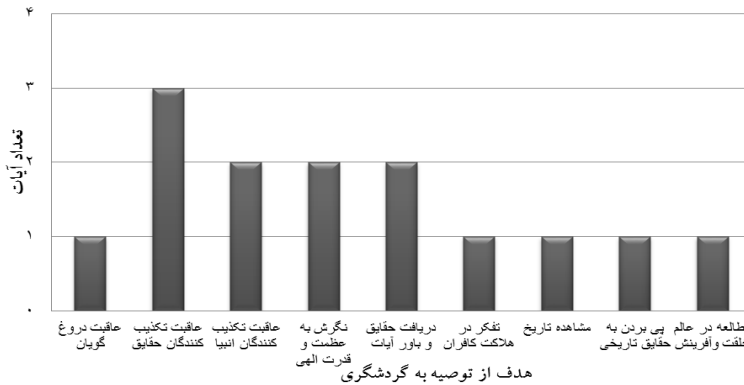
حسن، مهنام و مهسا، بیک محمدی (۱۳۹۲) در فصلی از کتاب "مسائل و مشکلات حقوقی جهانگردی در ایران" سیروسایاحت را از دیدگاه قرآن و روایات بررسی کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که آیات مطرح شده در خصوص گردشگری در قرآن به دوماورد تاکید دارد: اطاعت از دستوره‌های الهی، تفکر و تعقل، بزرگی و قدرت الهی.

۳- یافته‌های تحقیق:

قرآن کریم ضمن مذموم شمردن رهبانیت و انزوا طلبی همواره انسان را تشویق به حضور در جامعه از طریق سیر و سفر نموده و طی آیاتی بر این امر تاکید مستقیم و غیر مستقیم دارد ۱۴ آیه در قرآن کریم در مورد گردشگری ذکر شده است که ۳ آیه در در مدینه و ۱۱ آیه در مکه نازل شده است (شکل ۱). و بیشترین تاکید قرآن در انجام سیاحت و گردشگری مشاهده سرانجام تکذیب کنندگان حقایق است (شکل ۲).

شکل(۱) محل نزول آیات قرآن کریم در ارتباط باگردشگری

شکل (۲) هدف از توصیه به گردشگری در قرآن

۳-۱- بررسی آیاتی که تاکید مستقیم بر انجام سفر دارد:

۱- قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ (آل عمران/۱۳۷).

خداوند در این آیه شریفه می‌فرماید: در زمین گردش کنید و بنگرید که سرانجام تکذیب کنندگان چگونه شد.

در تفسیر نمونه آمده است که آثاری که در نقاط مختلف روی زمین از دورانهای قدیم باقی مانده اسناد زنده و گویای تاریخ هستند و حتی ما از آنها بیش از تاریخ مدون بهره‌مند می‌شویم. اشکال و صور و نقوش روح و دل و تفکرات و قدرت و عظمت و حقارت اقوام را به ما نشان می‌دهد. فرعونیان، نمرودیان، پادشاهان به واسطه‌ی تکذیب پیامبران دچار عقوبتی شدند که برای مسافران مایه‌ی عبرت است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۱۰۵)

۲- قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ (انعام/۱۱)

در ترجمه‌ی آیه‌ی شریفه آمده است: روی زمین گردش کنید سپس بنگرید سرانجام تکذیب کنندگان آیات الهی چه شد؟

مؤلف تفسیر نمونه براین عقیده است: شک نیست که مشاهده آثار گذشتگان و اقوامی که بر اثر پشت پا زدن به حقایق راه فنا و نابودی را پیمودند، تاثیرش بیشتر از مطالعه‌ی تاریخ آنها در کتابهاست. زیرا این آثار حقیقت را محسوس و قابل لمس می‌سازد. به همین علت است که جمله انظروا (نگاه کنید) را به کار برده نه تفکرواندیشیدن. کلمه "ثم" در مورد عطف با فاصله‌ی زمانی که در این سیر و قضاوت خود عجله نکنید. (مکارم شیرازی ۱۳۶۲: ۱۶۳)

۳- وَ لَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اَعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ..... فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ (نحل/۳۶)

در ترجمه این آیه آمده است: همانا در میان هر امتی پیامبری فرستادیم تا بگوید خدای یکتا را پرستید و از طاغوت دوری کنید. خدا برخی از مردم را هدایت کرد و برخی دیگر در گمراهی ثابت ماندند. اکنون در زمین گردش کنید و بنگرید عاقبت آنان را که (انبیاء) را تکذیب کردند چگونه بود. از آیه‌ی فوق چنین برداشت می‌شود که مخاطب کلمه "سیروا" کسانی هستند که شرک ورزیدند و درباره‌ی امتهای گذشته از نزول عذاب حکایت می‌کند از این رو امر می‌فرماید در زمین سیر کنید تا ببینید سرانجام تکذیب کنندگان چه بوده، بدانید که دعوت پیامبران همواره برحق است. برای درک این مفهوم خداوند امر به گردشگری می‌فرماید. (شالچیان، ۱۳۸۵: ۱۳۲)

۴- قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلُ كَان أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ (روم/۴۲)

در ترجمه آیه‌ی شریفه‌ی آمده است در زمین سیر کنید و بنگرید عاقبت کسانی که پیش تر بوده و اکثرشان مشرک بودند چگونه بود. در آیه‌ی شریفه‌ی پیامبر (ص) مأمور می‌شود که به مردم دستور دهد تا در زمین گردش کنید و سرانجام آثار باقیمانده اقوام گذشته را ببینید. که چگونه خانه‌هایشان خراب گشته و آثارشان محو شده و تا آخرین نفر منقرض شدند در حالی که به انواع بلا یا گرفتار شده بودند. به این علت که آنها مشرک بودند و نتایج علمشان را دیدند که مورد عبرت پند آموزان شدند (طباطبایی، ۱۳۶۳: ۳۱۵)

۵- قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (عنکبوت/۲۰).

در ترجمه‌ی آیه‌ی شریفه آمده است: بگو در زمین حرکت کنید و ببینید خداوند چگونه خلقت را آغاز کرده است سپس آخرت را ایجاد خواهد کرد که بر هر چیزی تواناست.

خداوند در این آیه‌ی شریفه حجت خود را بر مشرکین تمام می‌کند و آنان را به وسیله‌ی سیر در زمین ارشاد می‌فرماید تا بفهمند که کیفیت آغاز خلقت چه بوده و خداوند چگونه بدون نقشه‌ی قبلی و الگو آنان را با نیرویی همانند یکدیگر آفریده است و چنین است آفرینش خلقت دوباره که همانند نشئه اول است و در روز قیامت خلق خواهد شد (طباطبایی، ۱۳۶۳: ۱۸۳).

۶- قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ (نمل/۶۹)

در ترجمه‌ی آیه‌ی شریفه آمده است: بگودر روی زمین سیر کنید و ببینید عاقبت کار مجرمان به کجا رسید.

در این آیه شریفه خداوند امر به سیر و سفر نموده است تا مشرکین و کسانی را که در برابر حق انکار می‌کنند، آنها را تهدید و انذار نماید و در حال سفر عاقبت مجرمینی که انبیا را تکذیب کرده اند ببینند که دچار چه عقوبتی شده‌اند. از جمله ویران شدن خانه‌ها و آبادیهایشان و از بین رفتن همه هستی آنها، بنا براین با نظر آگاهانه و بصیرت بیشتر از گردشگری درس عبرت بگیرید.

۷- وَ جَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُورَى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سَيْرُوا فِيهَا لِيَالِي وَ أَيَاماً
امنین (سبا/۱۸)

در ترجمه آیه شریفه آمده است: و میان آنها و شهرهایی که برکت داده بودیم، آبادیهای آشکاری قرار دادیم و سفر در میان آنها را به طور متناسب (با فاصله نزدیک) مقرر داشتیم (و به آنان گفتیم): شبها و روزها در این آبادیها با ایمنی (کامل) سفر کنید
این مطلب در تکمیل داستان سبا است و آبادیهایی که خداوند در آن برکت نهاده قریه شام است و منظور از "قری طاهره" آبادیهای نزدیک به هم و پشت سرهم است به طوری که از این قریه، قریه دیگر قابل رویت است. بنابراین سیر و گردشگری چه شب و چه روز در امنیت خواهد بود.

۳-۲- بررسی آیاتی که توصیه غیر مستقیم بر سفر دارد:

۱- وَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالاً نُوْحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ (یوسف/۱۰۹)

ترجمه‌ی آیه چنین است: و ما نفرستادیم پیش از تو مردانی از اهل شهر را که به آنها وحی می‌کردیم آیا در روی زمین سیر نکردند تا عاقبت کسانی را که پیش از آنان بوده اند بنگرند.
در جمله اقلم یسیروا فی الارض ... خداوند امت پیامبر(ص) را انداز می‌کند یعنی همان تذکری که امتهای گذشته با آن انداز می‌شدند آنان پیام حق را نپذیرفتند و نتیجه اعمال خود را چشیدند (مکارم شیرازی، ۱۳۶۲: ۹۷)

در سفر عاقبت کسانی که حقایق را تکذیب کردند مشاهده می‌شود و مسافر در می‌یابد که عاقبت کفر و کذب پیدایش اوامر الهی سودی ندارد. این نگرش تفکر انسان را در سیر انسانیت قرار می‌دهد که حاصل سفر و گردشگری است.

۲- أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا..... (حج/۴۶)

خداوند در این آیه می‌فرماید: (این منکران) در زمین سیر نکرده‌اند تا دل‌هایی داشته باشند که با آن بیندیشند یا گوش‌هایی که با آن بشنوند.

در این آیه خداوند مردم را وادار می‌کند که از سرگذشت شهرها و قرائی که ویران شدند عبرت گیرند و در زمین سیر کنند زیرا سیر در زمین انسان را وادار به تفکر می‌کند. در واقع خداوند می‌فرماید چرا از ابزار سفر برای کشف حقایق استفاده نمی‌کنند؟ و با این سوال انسان امر به سفر می‌شود.

و در تفسیر دیگر آمده است:

آیه مبنی بر تأکید در باره ی سیر در اطراف و جوانب سرزمینی است که در آن زندگی می‌نمایند که آثار خرابه‌های امت‌های گذشته و اقوام پیشین را از نزدیک مشاهده کنند، در آن باره بنگرند و ببیندیشند که امت‌ها و اقوامی در آنها سال‌های متمادی سکونت داشته زندگی می‌نمودند و آثاری از

خود نشان داده و به جا نهاده چه شده که یکباره ساکنان آن شهر و آن دیار و سرزمین هلاک شده و پس از اندک زمانی آثار و ساختمان‌های آن‌ها نیز رو به خرابی و ویرانی نهاده، سقف‌ها فرو ریخته و دیوارها خراب شده، با اندک تفکر و اندیشه غضب آفریدگار را در آن سرزمین با نیروی خرد مشاهده خواهد نمود که در اثر کفران نعمت و ناسپاسی شایسته عقوبت شده، پروردگار، آنها را به هلاکت افکنده و چنانچه از مشاهده ی صحنه آن سرزمین و خرابی و ویرانی بلاد و شهرها به سبب آن‌ها نتوانست پی ببرد مشاهده این صحنه شگفت‌آور او را به حکم خرد وادار می نماید که از مردم خردمند سؤال کنند او را رهبری خواهند نمود (حسینی همدانی، ۱۴۰۴ق: ۱۸۷).

۳- *أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَ أَثَارُوا الْأَرْضِ (روم/۹)*

در ترجمه‌ی این آیه آمده است: آیا در زمین سیر نکردید تا ببینید عاقبت پیشینیان چگونه بود که آنها بسیار نیرومندتر از این‌ها بودند و زمین را دگرگون کردند.

خداوند در این آیه ادامه ی سرگذشت کافران گذشته را خاطر نشان فرموده تا با سیر در زمین از آن عبرت گرفته و از کفر دست بردارند خداوند انسان را مورد خطاب قرار می‌دهد و می‌فرماید چرا روی زمین سفر نمی‌کنید؟ یعنی حتما سفر کنید و بادیدگان خود تاریخ را مشاهده نمائید تا به ایمان قلبی نائل آید.

۴- *أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً (فاطر/۴۴)*

در ترجمه‌ی آیه‌ی شریفه آمده است: آیا آنان در زمین نگشتند تا ببینند عاقبت کسانی که پیش از آنها بودند چگونه بود؟! همانها که از اینان قویتر (و نیرومندتر) بودند....

این آیه شریفه برای سنت جاری از امتها ی گذشته شاهد می آورد و می‌فرماید: که امتهای گذشته با اینکه از مشرکین مکه قویتر بودند اما خداوند آنها را به کیفر مکر و تکذیبشان عذاب نمود.

۵- *أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَ أَثَاراً فِي الْأَرْضِ (مؤمن/۲۱)*

در ترجمه‌ی این آیه آمده است: آیا آنها روی زمین سیر نکردند تا ببینند عاقبت کسانی که پیش از آنان بودند چگونه بود؟! آنها در قدرت و ایجاد آثار مهمّ در زمین از اینها برتر بودند ...

در این آیه بیان شده است چرا این مردمی که پیامبر را به سویشان فرستادیم به سیر در زمین نمی‌پردازند تا با نظر تفکر و عبرت آموزی بر پدیده‌ها بنگرند و عاقبت مردمی که قبل از ایشان بودند و پیامبران خود را تکذیب کرده اند ببینند که به چه سرانجامی دچار شدند

۶- *أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَ أَشَدَّ قُوَّةً وَ أَثَاراً فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (مؤمن/۸۲)*

در ترجمه‌ی آیه‌ی شریفه آمده است: آیا روی زمین سیر نکردند تا ببینند عاقبت کسانی که پیش از آنها بودند چه شد؟! همانها که نفرتشان از اینها بیشتر، و نیرو و آثارشان در زمین فروتر بود اما هرگز آنچه را به دست می‌آوردند نتوانست آنها را بی‌نیاز سازد (و عذاب الهی را از آنان دور کند). این آیه‌ی شریفه مومنان را آگاه می‌کند و آنان را به سرگذشت امتهای سابق و سنت قضای الهی توجه می‌دهد و برای مشرکین روشن می‌کند که آنچه به دست می‌آورند بی‌نیازشان نخواهد کرد و موجب جلوگیری از عذاب نخواهد شد. در واقع زر و زور و برج و باروی مستحکم قدرتمندان ستمگر، آنان را به عقوبت اعمالشان رساند و مشاهده‌ی این آثار هنگام سفر می‌تواند بیانگر حقایق و واقعیت‌های تاریخی شود.

۷- أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ دَمَرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَ لِلْكَافِرِينَ أَ مَثَلًا (محمد/۱۰)

در ترجمه‌ی این آیه آمده است: آیا در زمین سیر نکردند تا ببینند عاقبت کسانی که قبل از آنان بودند چگونه بود؟! خداوند آنها را هلاک کرد و برای کافران امثال این مجازاتها خواهد بود در تفسیر هدایت آمده است علاوه بر موارد فوق آیات دیگری به سیاحت و اشاره می‌کند مانند آیات ۸۲ و ۹۲ سوره‌ی کهف که به سیر و سیاحت ذو القرنین اشاره می‌کند و هدف او را از سفر مطالعه در عالم خلقت و مظاهر آفرینش و نیز ارتباط با مردم درافسی نقاط جهان می‌داند.

۳-۳- واژه‌ی سیر و سفر و مشتقات آن در قرآن :

واژه‌ی سیر و سفر و مشتقات آن و واژه‌های دیگر در قرآن کریم در آیات متعدد نام برده است که در کلیات مشابه هستند اما در مفهوم هدف خاصی را دنبال می‌کند این کلمات عبارتند از:

۱- سیر: در قرآن کریم ۲۷ بار سیر و مشتقات آن به کار رفته است که از دیدگاه قرآن عاملی برای بعثت انبیاء، پرستش خدای یکتا و اجتناب از طاغوت است.

درباره‌ی سیر روی زمین در قرآن بسیار سفارش شده است. ۱۴ آیه یا مستقیماً امر به گردشگری نموده است. با "سیروا فی الارض" تاکید شده و یا با طرح سوال مانند افلم یسیروا فی الارض خداوند غیر مستقیم امر به گردشگری می‌فرماید (شالچیان: ۱۳۸۵: ۱۱۶)

۲- سفر: آیاتی که در آنها واژه‌ی سفر یا مشتقات آن به کار رفته ۱۲ مورد است. در سفر مادی، جسم از مکانی حرکت را آغاز و طی مسافتی در مکانی دیگر حضور می‌یابد اما در سفر معنوی روح در ملکوت زمین و آسمان طیران نموده و مسافر را به مقصد می‌رساند.

۳- سیاحت: فقط در قرآن ۳ آیه درباره‌ی سیاحت ذکر شده است، سیاحت به معنی جریان و سیر است و آن را سیر با مهلت معنی کرده‌اند.

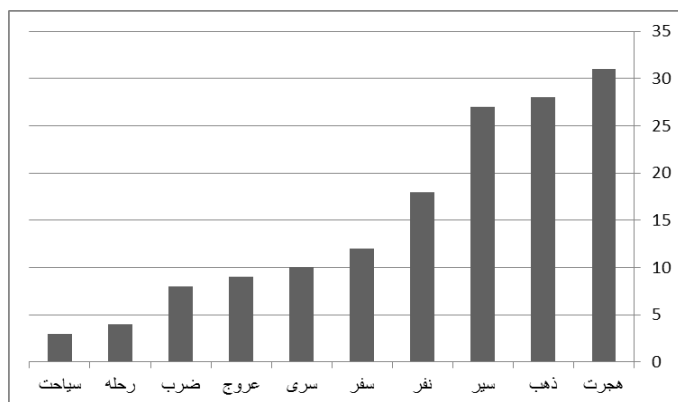
۴- هجرت و مشتقات آن ۳۱ مرتبه در قرآن آمده است. در عرف هجرت از محلی به محل دیگر و در مفاهیم قرآنی، هجرت سفر از دیار کفر به سرای ایمان است و بیش از سایر واژه هادر قرآن ذکر شده است شکل (۳)

۵- عروج با مشتقات آن در ۹ آیه شریفه ذکر شده است، عالی‌ترین نوع سفر در مرحله‌ی کمال سیر و سلوک است.

۶- رحل و رحله، این واژه مترادف سفر، ۴ مرتبه در قرآن ذکر شده است رحل به معنی سفر است.

۷- سری، این واژه و مشتقات آن ۱۰ مرتبه در قرآن ذکر شده است و به مفهوم حرکت شبانه است.

۸- ذهب، در قرآن کریم ۲۸ مرتبه با مفهوم حرکت و رفتن آمده است.

شکل (۳) نمودار فراوانی لغات قرآن در باره سفر (منبع: شالچیان ۱۳۸۵)

۴- سیر و سفر براساس روایات:

درباره‌ی سفر و جهانگردی احادیث و روایات متعددی مطرح شده است.

پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید سفر کنید تا سالم باشید. و در حدیثی دیگر می‌فرماید: بیشتر مردم در دو خصلت دچار گمراهی و ضلالت هستند یکی در مورد سلامت و صحت و دیگری در مورد فراغت.

پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: من امتم را به پنج چیز سفارش می‌کنم: به گوش فرا دادن، فرمانبرداری، جهانگردی، جهاد و وحدت (بیک محمدی و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۷).

همچنین حضرت علی (ع) در خطاب به اباذر می‌فرماید: ای اباذر بسیاری از مردم در مورد دو نعمت مغبون هستند و از آن قدردانی نمی‌کنند آن دو تندرستی و فراغت است.

امام صادق (ع) می‌فرماید: انسان عاقل جز با یکی از اهداف سه گانه سفر نمی‌کند: ۱- توشه گیری

برای آخرت ۲- بازسازی معاش و اقتصاد زندگی ۳- دستیابی به لذت‌های مشروع

همچنین حضرت رضا (ع) در حدیثی می‌فرمایند: کوشش کنید اوقات شما چهار قسمت باشد، قسمتی برای عبادت قسمتی برای تامین معاش، قسمتی برای آمیزش و مصاحبت با برادران مورد اعتماد و قسمتی نیز برای تفریحات و لذایذ خود اختصاص دهید و از مسرت و نشاط ساعات تفریح، نیروی انجام وظایف و ساعات دیگر را تامین می‌کند. (جلالی فرهانی، ۱۳۹۰: ۲۰).

۵- جمع بندی :

قرآن به شیوه‌ای فراگیر به مسأله‌ی گردشگری توجه دارد از دیدگاه قرآن گردش و سیاحت امری پسندیده و یکی از نعمتهای بزرگ به شمار می‌آید که انسان باید سپاسگزار آن باشد. چنانچه در ۱۴ آیه مستقیماً امر به گردشگری می‌فرماید و یا با طرح سوال غیر مستقیم امر به گردشگری می‌فرماید. همچنین واژه‌ی سیر و سفر و مشتقات آن و واژه‌های دیگر در قرآن کریم در آیات متعدد نام برده است که در کلیات مشابه هستند اما در مفهوم هدف خاصی را دنبال می‌کند این کلمات عبارتند از: سیر، سفر، سیاحت، هجرت، عروج، رحل و رحله، سری، ذهب، ضرب، نفر. با بررسی آیات مطرح شده در قرآن کریم در خصوص گردشگری مشخص گردید علت توجه قرآن به امر گردشگری عبارت است از: مشاهده‌ی عاقبت دروغگویان، مشاهده عواقب کسانی که حقایق را تکذیب کرده‌اند، عاقبت مجرمینی که انبیا را تکذیب کرده‌اند، نگرش بر عظمت قدرت الهی در چگونگی پیدایش موجودات، دریافت حقایق و باور نمودن آیات الهی، علت هلاکت کافران، عبرت گرفتن از وقایع و حوادث روزگار که در بین آیات بیشترین توجه قرآن به عاقبت تکذیب کنندگان حقایق است.

یکی از آموزه‌های انسان در گردشگری دیدار از آثار تاریخی کشورها (قصر پادشاهان) است و با مشاهده این آثار انسان از وقایع تاریخی عبرت گرفته و پی به قدرت لایزال الهی می‌برد همچنین افرادی که پیامبران را تکذیب می‌کردند به هلاکت رسیده و به تاریخ پیوسته‌اند ولی در عین حال پیامبران و امامان در بین مردم به خصوص شیعیان جایگاه بلند مرتبه‌ایی دارند.

همچنین در روایات متعدد از پیامبر (ص) و امامان (ع) در خصوص گردشگری به جهت تندرستی انسان توصیه شده است. مسأله‌ای که هم اکنون پزشکان و روانشناسان به آن توجه فراوان دارند و شاخه‌ای با عنوان گردشگری درمانی نیز در این خصوص شکل گرفت و شامل افراد و گروههایی است که برای استفاده و تغییر آب و هوا (با هدف پزشکی و درمانی) استفاده از آبهای معدنی و معالجه اقدام به مسافرت می‌کند.

از این رو مزایای مسافرت و گردشگری که هم اکنون علوم پزشکی به آنها پی برده‌اند یک هزار و چهارصد سال قبل در قرآن کریم و روایات به آنها اشاره شده است.

۶- منابع و ماخذ:

۱. قرآن کریم
۲. بیک محمدی، حسن، مهساو مهنام(۱۳۹۲)مسائل و مشکلات حقوقی جهانگردی در ایران، انتشارات پارس ضیاء، اصفهان
۳. پایلی، محمد حسین و سقایی، مهدی(۱۳۹۱)گردشگری، ماهیت و مفاهیم، انتشارات سمت، تهران
۴. جلالی فرهانی، مجید(۱۳۹۰)مدیریت اوقات فراغت و ورزش های تفریحی، انتشارات دانشگاه تهران
۵. حیدری، رحیم(۱۳۹۰)مبانی برنامه ریزی صنعت گردشگری، انتشارات سمت، تهران
۶. حسینی همدانی، محمد حسین(۱۴۰۴ق)تفسیر نر درخشان، انتشارات لطفی، چاپ اول، تهران
۷. دریایی، محمد(۱۳۸۹)سیاحت و جهانگردی در فرآیند تمدن و قرآن، نشر سبحان نور، تهران
۸. رهنمایی، محمد تقی(۱۳۹۲) ، اوقات فراغت و گردشگری، انتشارات مهکامه، تهران
۹. رستمی، لیلیا(۱۳۸۸)قرآن و شگفتی های جهان طبیعت، انتشارات موعود، تهران
۱۰. روحانی ، کمال(۱۳۸۷)عجاز قرآن در عصر فضا و تکنولوژی، انتشارات سامرند، تهران
۱۱. سینها، پیسی(۱۳۹۰)گردشگری جهانی ، گردشگری و طبیعت گردی پایدار، ترجمه محمد قلی پور، نشر مردیز، مشهد
۱۲. شالچیان، طاهره(۱۳۸۵)آداب و فرهنگ سفر، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران
۱۳. طباطبایی، محمد حسین(۱۳۶۳)المیزان فی تفسیر القرآن، موسسه مطبوعات دارالعلم، قم
۱۴. عبدا...محمد(۱۳۸۸)الاعجاز العلمی و التاریخی فی القرآن، الوراق، تهران
۱۵. کیاشمشکی، ابوالفضل(۱۳۸۷)جهان شناسی در قرآن، پژوهشگاه فرخنگ و اندیشه، تهران
۱۶. گلندز، چارلز و برنترچی(۱۳۹۲)شناخت صنعت گردشگری، ترجمه حمید زرغام، مرتض بذرافشان و حمید ایوبی، انتشارات مهکامه، تهران
۱۷. مکارم شیرازی، ناصر(۱۳۷۴)تفسیر نمونه، دارالکتاب اسلامیه، قم
۱۸. مروان وحید شعبان(۱۳۸۶)الاعجاز القرآنی فی ضوء الاکتشاف العلمی الحدیث
۱۹. دارالمعرفه، تهران
۲۰. میسون، پیتر(۱۳۹۰)گردشگری، اثرات، برنامه ریزی و مدیریت، ترجمه روزبه میرزایی و یونه ترابیان، انتشارات ترمه، تهران
۲۱. نصیریان، جلال(۱۳۹۱)آداب و معاشرت و الگوهای رفتاری در صنعت گردشگری ، انتشارات مهکامه، تهران
۲۲. یاوری، حسین، حسین زاده، سپیده، رضایی، مریم(۱۳۹۰)، شناخت صنعت جهانگردی ، انتشارات سیمای دانش، تهران